

Chi é sänza pchè...

Al chès ed cal pèder pachistàn ch' l ha tajè al còl a sò fiòla parché la vivèva con un itagliàn, a l avän sintó tòtt. E tòtt quant a s sän indignè par sta lazz disumèna, indägna d un pajais zivìl, secânnd la quèl un pèder al pòl dezìder la vétta e la môrt ed sò mujèr e di sù fiù s' i n fan brîsa quall che ló al vòl.

Quall che pò al m ha dè da pinsèr, l é stè un' intarvéssta ch' i han fât par televisiàn a dû zûven pachistàn incuntrè par strè: sänza fèr una pîga e con una fâza da gradâs ed burghè, i han détt acsé che cal pèder l ha fât benéssum a fèr quall ch' l ha fât, parché una fiòla acsé la n s meritèva èter! A st pònt qué i um fan scapèr da rédder quí ch' i dscârren d integraziàn, che sänz' èter la srà pusèbbil, mo fra dâu o trai generaziàn.

Insämm a quasst, però, par dèr a Zaiser quall ch' ai cunpèt, a tégg n arcurdèr che int la nòstra ziviléssima naziàn, fèn a brîsa tant ân fà ai èra in vigâur cla famâusa lazz dal "*delitto d'onore*" che, in prâtica, la mandèva quèsi asòlt quí ch' i mazèven la mujèr *fedifraga*. Insämm a quasst ai èra anc la fazannda di matrimòni cunbinè dai genitûr (vd. "*Sedotta e abbandonata*" ed Pietro Germi), che quand par la prémma vòlta una ragâza (v arcurdèv la Franca Viòla?) la truvé al curâg' ed ribelères, al sò gèst al dvinté un chès naziònèl. Quall ch' a vói dîr l é quasst: nuèter a sän tòtt brèv a cundanèr - e cal pèder al s mèrita la galèra a vétta - mo a farèn bän sänper a tgnîr in amânt quall ch' ai èren fèn air d là.

Stamaténna a sän andè a fèr un pòc ed spaisa int al marcadén ed ví Vittorio Veneto, in dóvv tòtti äl barâc di frutarû äli én stè cunprè dai pachistàn. Qualla in dóvv a vâg ed sòlit l' é d un ragazzlân sänper suridânt, unèst e ch' al stà avèrt anc ala dmandga. Drî dal banc con ló ai é sänper anc sò mujèr, cinaisa o filipénna, mé a n sò: un bèl esänpi ed matrimòni inter-ètnic. Mé an sò brîsa cus' al pänsa dal sò conaziònèl asasén, mo a m sän fât una dmandga, sänza dèrum l' arspòsta: sréjja mé cuntânt se mî fiòla la vlèss spusèr un pachistàn?

Fiù e fiâster

Dai 24 ai 29 d agâsst drî al Navèlli ai é andè in sèna un quèl, o fòrsi l é méi dîr un' armisdanza incunprensèbbil, o méi ancâura - par dîrta con Totò - una *ciofèca* memorâbil méssa insämm ala bâsta ch' séppa, sänza chèp né cò. Una ròba che s' a l' avèss urganizè mé a n arèv pió al curâg' ed mustèrum in gîr. Tra l' èter, par vadder ste bèl lavurîr, pedgând stra lómm e scûr dal Pânt dla Biânnda fèn a Curdgèla, la zânt dal pòbblic i han tirè fòra nôv éuro a crâni...

Quall ch' am fà pió râbia l é al fât che sta rubâza l' é stè presentè cme un fât culturèl ed gran qualitè, inseré int i progrâma estîv dla Cmóinna, furagè con i bajûc di contribuènt e con däl pâgin intûri in vatta ai giurnî *per annunciare l'evento!* Se nuèter, *Associazione Culturale il Ponte della Bionda*, avèssen a dispuziàn i mîz ch' i han avó lâur lé, quand a fân i nûster spetàcuel int l' *Arena del Navile* as tucarèv ed mandèr indrî la zânt! E invèzi a tirân d lóng con al lavurîr di nûster sòzi-volontèri, ch' i sgòben par däl stmèn intûri sâtta una ciucarî ed sâul terèbbil, e con chi pûc gòbbi ch' i bâsten apanna par paghèr i artèstas.

Ai srèv da dîr tant èter quí, mo l' é tanta la mî râbia ch' l é méi ch' a finèssa qué.

Quall ch' al n amâza, ingrâsa...

Al s ciamèva Sgalèri, mo par tòtt l èra "*Turciadûra*". Quasst al dà l' idè dl' afeziàn particulèr che al nòster l avè sänper pr al *di-vino nettare*, bianc o naigher, dâulz o sacc ch' al fòss. S' avèss da dîr ch' al fòss un *etilista*, cum as dîs incû, a dirèv una busî: al bvèva, e anc dimónndi, mo mé a n l ho mâi véssst inbarièg. In ciarénna sé, mo mâi ch' l èva dè fastîdi a inción o ch' l èva fât di ât *contrari alla morale*. S' ai èra da stèr in cunpagnî, magâra dnanz a un lîter ed cal bân, ló an s tirèva mâi indrî, anc parché spass e vluntîra l èra ló ch' al paghèva.

L èra anc ón da piesîr: quand ai èra da spustèr di zucón in vatta ala calâstra o quand ai vgnèva al tänp dla tramûda, a psî stèr trançuèll che Turciadûra l èra in batûda int una quèlca canténna a dèr una man e maga

ra a dèr al sò autorâvvel giudèzzi só al vén nôv.

Una vòlta ai capitè che dâpp avoir tirè al vén dal tinâz e rinpé i zucón - l avèva dè una man a un sò amîg - int al bigânnz ai èra vanzè dal vén dimónndi fèss, una brudâja inbevèbbil par tòtt mo brîsa par Turciadûra. Sicómm che i èren bèle vèrs mezanòt e anc piotòst stóff, i dezidènn ed lasèr stèr incòsa, par turnèr al dé dâpp a finîr ed sistemèr la canténna.

La sîra dâpp, apanna avèrt l óss, Mário, l amîg ch' l avèva méss la mèza d û, al fé un sèlt indrî.

- *Ai é una pândga!*

- *Mo in dóvv?* - al fé Turciadûra, surprais mo par gnînte spaventè.

- *Lé... lé... int al bigânnz* - al déss Mário fagând l ât ed scapèr.

Turciadûra al s avsiné, al slunghè una man e al tirè sò par la cò una pundgâza môrta ch' la galegèva int al vén.

- *Và là che lî qué l' ha fât una gran bèla môrt! Anca mé a vrèv murîr andghè int al vén!*

Al fiché la pândga int al bidân dal rôssc e pò, sänza fèr una pîga, al tòls un bichîr e al le afundé int al bigânnz. Quand al le tirè só, al cuntrulé al culâur e la trasparânza dnanz ala lanpadénna e pò... al taché a titèrel pianén pianén.

- *Vaddet, Mario* - al déss, fagând ciuchèr la längua - *la smòrcia la s é bèle depositè e al vén al s é s-ciaré...*

E Mário, cme insugnè:

- *Bän...mo... al bâvvet? E la pândga?*

- *La pândga l' é stè tròp ingâurda! Lî l' ha vló bâvvrel tòtt int una vòlta e acsé la i é vanzè. Mé invèzi a m al bâvv pianén pianén... Int i quí ai vòl sänper moderaziàn!*

“A vlän avanzèr nuèter”

Al dé d incù l é fâzil avair di amîg ch’i én andè fòra vî però, pòst ch’a n stâg brîsa int un sît cgnusó come la Spâgna o l’Inghiltera, mo int al Lusembûrg, ai ho pinsè ed cuntèr un pô la mî, sperànd ed psair dîr quèl ed nôv ai letûr dal Pânt dla Biânnda.

Quand a dscârr ed ste granduchè dal nôrrd dl’Euròpa, la zânt i pânsen bân e spass a un Stèt artifizièl cunpâgna Mònaco o al Liechtenstein, invèzi nâ: prémma d ónna al Lusembûrg l é un pô pió grand (l à 2 586,4 chilòmeter quèder, invèzi Mònaco l in à 1,95), e pò ai é anc la sò bèla popolaziàn: 455 000 abitànt, pió che Bulâgna quand mé ai éra un cínno. Una difarânza l’é che se nuèter bulgnîs a tulân tóttla la pruvénzia arivân a un migliàn e sbléssga, in st mânter che chi quaterzântzincuantazénc mélla ch’ai é int al Lusembûrg i stan in tótt al Pajais, parché la capitèl (che anca lí la s ciâma Lusembûrg), l’ha fòrsi 80 000 abitànt (cunprais mé).

Epûr una vòlta al Lusembûrg l éra un sît inpurtànt, defâti socuànt inperatûr dal *Sacro romano impero germanico* i vgnèven pròpi d’ed lé, e una vòlta anc la sò tèra l’éra pió granda d adès sâul che, a fûria ed dâi e dâi, l ha pèrs socuànt pîz ch’i én stè rusghè dala Franza, dala Germâgna e dal Bèlg’. A dîr vaira i lusemburghîs i han sânpèr fât quall ch’i psèven par cunservèr la sò indipendânza: bâsta pinsèr che una stròfa dal sò ínno nazionèl la dîs *Mir wölle bleiwe wat mir sin*, ch’as prèv tradûser liberamânt “A vlän avanzèr nuèter”, e ch’i l an scrétt anc in gîr par la zitè (guardè bân la fotografî).

Quand, durànt la secânnda guèra

mondial, al Pajais al fò ocupè dala Germâgna, al *Gauleiter*, ch’al srèv cómm dîr al chèp di tugnén, al dezidè ed fèr un censimânt, in dóvv al dmandèva ala zânt la sò nazionalitè e la lãngua ch’i dscurèven in cà. Pòst che al lusemburgais l é un dialàtt tudàssc (in cla lãngua che lé la frès dl ínno la srèv *Wir wollen bleiben, was wir sind*, che ala fén dla fira as i arvîsa abastanza), e anc vésst che i nazéssta i avèven fât da capîr a tótt ch’i srènn stè cuntént d avair un risùltèt un pô “guidè”, cal brótt mascalzân al s imazinèva che tótt i arénn scrétt ch’i èren di tudèssc. E invèzi durànt la nòt a se spargujé la vuè ed scrîver tótt ch’i èren lusemburghîs e ch’i dscurèven tótt in lusemburgais (*lëtzebuergesch*), e acsé i fènn: pió dal nuvanta dal zânt i arspundénn pròpi acsé (a cgnóss di vîc’ imigrè ch’i scrívènn ch’i èren itagliàn, siché dãnca a scrîver ch’i èren tudèssc i avanzénn pròpi in pûc) e pò, par cunpimânt dal mâz, i fènn anc un bèl siòper generèl cãnter l’ocupaziàn tugnénna, e al *Gauleiter* al le ciapé in duv as cmãnza i panîr. Dâpp ch’l avèva pregustè una bèla figûra con Hitler e che invèzi al rimedié sta crèpa, imazinèv mò cum al psèss èser sudisfât: e defâti al dezidè ed dsfèr al baladûr, tulând i zûven lusemburghîs e ubligandi d andèr int i suldè par la Germâgna, a murîr al frânt. Quí ch’i n vlèven brîsa i fónn mandè int i canp edkonzentramânt e starmènni come *Buchenwald*, e defâti dâpp la Pològna l é stè al Lusembûrg al Pajais ch’l à avó al pió gran nómmer ed deportè durànt la guèra, naturalmânt in proporziàn di abitànt.

L’impresian la fò granda, e dâpp la guèra al Lusembûrg an fò pió quall d una vòlta: prémma d ónna al dvintè récc sfundè parché tótti ãl banc dal mãnd (anc qualli ed Bulâgna) ãl tachénn a avrîr lé di ufèzzi ed rapresèntanza ch’i sarvèven par paghèr pòchi tâs, secãnd parché i sù puléttic i arivènn d àura, con l ingrès int la Comunità européa, ed dèri una gran inpurtanza (una móccia ed presidènt dla Cumisiàn dl’Euròpa i én stè di lusemburghîs, in st mânter che di itagliàn ai n é stè sâul dû - l ùltum l éra Romano Prodi, cum a savân tótt). E pò ai canbié dimónndi còs anc par la situaziàn linguéssica. Al tudàssc, ch’l éra stè la lãngua scréttla pió inpurtanta,

praticamânt l é finè int al panirãn ed Cúccoli, e int al sò sît i i an méss al lusemburgais, che dal 1984 l é stè proclamè lãngua nazionèl e ch’l à arzvo un’urtugrafî unifichè da una cumisiàn statèl, e pò al franzais, lãngua ufizièl mo che una vòlta i la savèven sâul quí pió istrué, l é dvintè sãnpèr pió inpurtànt. Anc parché, ed chi 455 000 residènt ch’ai é int al granduchè, 177 400 i én vgnó da fòra vî, ch’al vòl pò dîr che al 39% dla popolaziàn i n én brîsa lusemburghîs (ai é 58 657 portughîs, 19 979 franzîs, 18 996 itagliàn, 14 800 bèlg, 10 052 tudèssc, 11 065 ex-iugoslèv e vî ed ste pãs), e pinsè bân che int la capitèl la magioranza a sãn nuèter furastîr (53,7%), sãnza cuntèr i pendolèr che ala matèina i vénnen dala Franza e dal Bèlg’ par lavurèr da cumèss o da camarîr int ãl butaig e int i ristorànt e pò i tãurnen a cà ala sîra.

Adès pò che int l’Ugnã européa ai é vgnó dãnter 10 País nûv nuvént tótt int una vòlta (e prèst ai srà anc la Bulgarî e la Rumanî), al Lusembûrg l é dvintè una spèzie d Euròpa in mignatûra: quand ala matèina a tói al tranvâi pr andèr a lavurèr ala Cumisiàn, a sént tótti ãl lãngv dl’Ugnã, e in pió al róss, al serbocroèet, al tûrc eczètera.

Siché dãnca al trilinguîsum dal Lusembûrg a dîr vaira l é dvintè *un multilinguismo a geometria variabile* con tótt ch’i dscãrren la lãngua ed tótt e int al stass grópp dãl vòlt as canbia lãngua secãnd chi é arivè o l é andè vî. Tótt quasst al suzèd int un Pajais dimónndi tradizionaléssta e conservatãur, mo con l òc’ abastanza in avanti da capîr che al futûr dl’Euròpa e dal mãnd l é quasst. Chisà se anc in Itãglia i tacaràn un dé o cl èter a guardèr pió in là che dal nès ala bãcca?

Dagnèl Vitèli

Grãzie a Dagnèl, al prãnzip di studiûs dal nòster dialàtt, ch’al s ha vló dèr dãl nutèzzi dal stèt in dóvv ló al vîv e al lavãura. Par chi dû o trî ch’in al san brîsa, ló l é anc l autãur dla Gramãtica dal nòster dialàtt e adès, insãmm a Gigén Livra, l è drî a preparèr un vocabolèri bulgnais-itagliàn (e itagliàn-bulgnais) ch’al mitrà a pòst tótt. Ala fãza ed qui ch’i scrîven “Bulògna”.

A spàs par Bulaggna Chi pòver monumént

Inción guèrda pió ai monumént.

Avív mâi véssst quelcdón pr esänpi ch'as fairma in Indipendänza, dala pèrt dl'*Arena del Sole*, par girèr un pòc la tèsta e guardèr se Garibèldi l é sänper lé, a cavâl, bèl drétt in vatta al piedistâl, cme s'al fòss apanna turnè vituriäus da una batâglia? Sé e nâ ai é quelc vciatt ch al s é farmè a sèder in vatta al basamänt par tór un pòc ed fiè dâpp una lónga şganbilè in *Piazòla*, e an pänsa gnanc ed stèr al'âmmbra dl *Eroe dei due mondi*.

A mé ch'am piès ed girèr par la zitè, int äi strè dal zänter, ancâura con la curiosità dila dscuèrta, con la vójja d inparèr sänper quel ed nôv, invèzi i monumént ai guèrd; a m fairùm int un cantân e a m métt a şbarlucèr cäl pòvri statûi d òmen famûs, ch'i han fât un bèl pèz dila nòstra stòria, mo che inción an i cunsèddera pió, par dscrüver magâra un quelc particulèr dila scultûra o almanc par vadder in che stèt ed salût i s tròven adès.

Am pèr ed capîr che lâur, i monumént, i n én brîsa cuntént dila situaziån. Anc par lâur i séggn dal tänp i s fan sènter; a fûria ed stèr al'âria avèrta i én tótt malnétt, inspulvrazè, pén ed calézzen dl incuinamänt, con quelca şgarujadûra e äi scrétti mèzi scanzlè o barušlè con al sprâi. Pr an dscârre pò di pizón, ch'i fan däl scârg pîz che i bunbardîr americån, e pò, còmm tant facuajòni, i véggnen a parchegèr só la tèsta o äi spâl... Mo quall ch'ai dspies de pió a sti pòver monumént l'é l'indifaränza dila zänt. Mâi un pensîr par lâur, mâi una paròla, mâi che a ón ed sti bulgnîs mudèren ai vgnéss in amänt ed dîri un quel con cal spîrit curiäus ed tór in şdänn dila ch'i avèven i ptrugnàn. Magâra ón ch'as métt sätta ala stâtua ed Galvàn e ai fâ: "*Ócio Gigén che t ciâp la scôsa!*". E ón sätta a Garibèldi: "*Iusfât, quand t incânter al rà, salûtmal bän!*". Opûr lé int al zardén da Minghètti: "*Mârco, méttet al capèl, ch'al vén a piòver!*".

Invèzi nâ, inción ai dîs gnént, i én tótt ocupè a fèr di gran scuèsi con al telefonén e i s infóten di monumént.

Un èter quel ch'ai agrîva l é al fât che lâur i han da stèr lé firum, sänper in cal sît, sänper da par sé. Alâura am piès d imazinèr che quelca vòlta ala

nòt, quand la zänt i dörmen, lâur, i mo numént, i vâghen a fèr una spasegè.

Garibèldi, stóff ed stèr sänper lé a ganb avèrta in vatta a cal cavalâz ed brännz, a un bèl mumänt al sèlta zâ, al tâca a stirères un pòc, e ai vén la vójja ed fèr dû päs. Mo a girèr da par sé l é un quel nujâus e alâura al pänsa d andèr a catèr quelcdón pr un pòc ed cunpagnî. Al vâ vérs la staziån, dóvv int un zardén ai aré da èser la stâtua d Ûgo Bâsi, par fèr dâu ciâcher con ló, mo an al câta brîsa. Al tâurna indrî e arivè dnanz al scalân dila Muntagnòla al dmanda un'infurmaziån ala mujèr dal Žigänt (ch'l'é sänper un gran bèl pèz ed dònâ!):

- *Ûgo Bâsi? I l han spustè! In dóvv? Mo in zänter, in vî... Ûgo Bâsi, naturalmänt!*

Garibèldi al vâ só pr Indipendänza, una strè ch'ai piès dimónndi, e al pänsa che almanc Ûgo Bâsi l é ón ch'al gîra... Al le câta lé tótt lósster só un piedistâl nôv, i s fan däl gran fèst e i dezîden d andèr insämm a truvèr Cavûrr, ch'an é brîsa tant dscòst, int un zardinänt in fâza ala Banca d Itâglia.

I al tròven lé, drî a scultèr al spisâi d una funtanénna, tant par fèr quel. L é cuntänt ed vadder i dû arivè, mo l ha un dièvel par cavail.

- *Guardé qué cum i m han tratè i bulgnîs; mé, al cânt Camèll Benso ed Cavûrr, prémm minèstter, ch'a m sän tant adanè par fèr l unità d Itâglia! I han vló arsparmîer, sti grécc', i m han fat una stâtua a mèz bósst, che quand i cínno i véggnen a lavèrs äi man ala funtèna am arîva däl gran stiatinè!*

I al pròven a cunsulèr, i i fan un pò ed ziricuchén e pò ala fén i al salûten. Ló, ch'l é sänza ganb, an pòl gnanc andèri sîg, a truvèr Minghètti, ch'al stà lé atais, int un èter zardén. Mingàtt al i salûta - al n ha gnanc bisâggn ed livèrs al capèl - e al vén zâ anca ló, bän cuntänt ed truvèrs in cunpagnî. Tótt e trî i van fòra stra Stèven, ai zardén Margarètta, dóvv i han esigliè al pòver rà Vitòri, che una vòlta al stèva bèl supèrb in Piâza Mazâur. Garibèldi l é cuntänt ed turnèr a incuntrèrel, còmm ai bî ténp, mo anc al rà al n ha brîsa una bèla zîra e al fâ al gróggn lóng.

- *Bän mo cûs'èt da lamintèret? - ai fâ Pepîno - Qué t stè bän, ai é dl âria bôna, t vadd dila bèla zänt, dila gran zò*

ventó!

Rà Vitòri al scôsa la tèsta.

- *Eh, di sunâi! Pänsa té che i zûven i véggnen qué sätta, drî al mí piedistâl, a fèr l amâur sänza inción riguèrd! E ala nôt, qué int i zardén, as vadd di quí da fèr vgnîr scurèzz. Ah, pòvr'Itâglia!*

Acisé ed nôt i monumént i fan la sò spasegè e i sù dscûrs, mo ala maténna, stè pûr sicûr, i én cme al sòlit int al sò sît, vic', inspulvrazè e con i pizón adòs, mo sänper urgugliùs dila stòria chi han rapresentè.

Silvano Rocca

Arcòrd ed Pèder Antonio Venturoli "L'Ànzèl dl'Amazògna"

Sàul adès, int al fèr al bäl dal şgàmmer fra una ratatòggia ed fòie e stajózz ed giurnî d un sparvérs ed tänp indrî, am é caschè sätta ai ûc' un trafilätt ed quèsi dîs ân fâ. Ai é la nutèzzia dila môrt ed Pèder Antonio Venturoli, *l'Angelo dell'Amazzonia*.

Pinsè un pòc: ai èren stè ragazû insämm, mo pròpi fangén, int i prémm anni trenta. L èra nèd a Bûdri dal 1926 int una vècia caslâza só l vièl dila zirconvalaziån (alâura i al ciamèven "al giaradén"), in fâza a cà mí. L avèva nómm Pietro - Pirén par nuèter cínno - e l avèva un pèr d ân manc che mé. L èra l ûltum ed sî fradî ed dû brazènt agréccol, d una famajja insamma ch'la n nudèva zèrt int l'abundanza. Ói, la zänt i gèven che in cla cà lé i n avèssen gnanc al tacafûg (la "*pietra focaia*") in vatta al'aròla, dal gran ch'i èren puvrètt. Ló l èra cinulén, magràtt e slòs, con un fazén afilè ch'al parèva un San Luigén spigazè. E pò ed carâter trancuèll, sänper alîgher e dispunèbbil. A sän stè amîg amîg fén tant ch'a sän vgnó a stèr a Bulaggna, po dâpp, cum as dîs, ai ho pèrs i cuntât. A inparé sàul ch'l èra andè int i frè quand l èra ancâura un ragazòl. Par fòrza, a pinsé mé, con la misèria dila sò famajja e ló acisé un bän fangén, an psèva mégga finîr in ètra manîra. E vè mò cus'a lèz int al trafilätt ch'ai ho catè.

L èra andè int l'âurden di Sèruv ed Marî e al fó urdnè prît dal 1951. Pòc dâpp al partè pr al Braşil cme misionèri e ai fó afidè la paròchia ed *Brasileia*, la pió dspèrsa dal teritòri brasigliàn, ai cunfén fra l Perú e la Bolívia. L avanzé lé fen al 1955 e pò

par pió ed vént ân al fó responsábil dla furmazian di zúven candidè dl áurden di Sérúv a *Turvo* e a *San José dos Campos*. Dâpp al turné int l *Acre*, cioè int al côr dla giúnnla amazònica, e là al dvinté Superiáur dl áurden e Retáur dal Seminèri ed *Rio Branco*. Al fó al piunîr in Brasîl di “muvimént catòlic ed rinuvmânt carismátic”. In cal tânp che lé al pasé di mumént aventurûs, di príguel enòrum, rischiând la sò vétta par difânnder i ínndios e la furèsta amazònica, con una lòta cunténna cundóttá int al pió cunplèt isolamânt. L éra una parsánna ómmil e sinsébbil, “*non amante* - al diš l artéccol – *del clamore dei mass media*” e al s é sánper prudighè pr i pió débbel. Ala sò môrt, avgnó ai 12 d utábber dal 1997 pr un fât ed côr, mièra e mièra ed *seringueiros* (la zânt ch’i cójjen la gâmma naturèl, al *caucciù*), i rinpènn ál cîs ed *Rio Branco* pr arcurdèr l Ànzèl dl’Amazògna, cum al vgnèva ciamè da làur. Al sò còrp l é stè suplé int al zimitèri di misionèri di Sérúv ed Marí a *Sao José dos Campos*, avсэн a *San Paolo*.

Quassta l’é la stòria ed Pèder Antonio dl’Amazògna cum a l’ho artruvè acsé par chès, in mèz a tòtt cal šgunbéi ed fói vîc’ ch’ai éra drí a cazèr int al róssc: la stòria dal mí amîg dla fanciulazza pió spensierè. E che adès invèzi al m ha fât meditèr só i chès dla vétta, parché l é pròpi acsé, s’a i pãns pulíd, s’a riflèt e a tâurn indrí con la memòria. Sé, Pirén, cal fangiulén acsé chièt, acsé bunén, sánper gentîl e premurâus, an psèva dvintèr èter che un Sant. Una còsa che - cardîm bãn - détta da ón come mé, un bistiòl erètic (pr an dîr pîz) e con acsé pôca faid, l’ha da èser vaira sãnz’èter: Par fôrza! Che pò un dé l èva da vgnîr proclamè sant da bãn (giãn pûr: da lunèri) con tòtt i *crismi* dla cûria vatichèna, l ha bãn pôca inpurtanza. Almànc par mé. Par mé al vèl al mí giudèzzi, quall ch’l arcgnóss la santità ed tanta brèva zânt ómmil e unèsta, ch’i s én sfilunè tòtta la vétta par la famajja e pr al pròsum, sãnza magâra che inción al le sèva. Par quall ch’a sò mé: la mí nõna (puvrénna, acsé bõna) o mí mèder o la Fiorîta, la mamà ed Fàusto Carpan, ch’la taché quand l’èra ancâura un scarnècc’ ed quénng’ ân a spachères la schénna tirând la manatta d un machinãn da ma

jèra. E pò tanti, tanti mèder ed tòtta l’umanità. Chi é ch’al li pruclâma santi qualli lé? Cla bèla góbbia dal *sacro concistoro* o dal *concilio ecumenico*? Cioè, cla congrèga ed brèva zânt in palandrèna rãssa, vairda o viòla secãnd la liturgî d una giurnèta piotòst che un’ètra. Mo, fèm bãn al piešair (anzi, al santèssum piešair, dè ch’a sãn int un *argomento sacrale*)! Sãul ch’a pinsèdi che làur lé i én stè bõn ed fèr sant pr infèn cal brèv òmen ed *Pio Nono*, ch’al mandèva ala ghigliutérina i patriòta itagliàn. Sé, a dégg! Mé, *quindi*, i sant a m i fâg par cãnt mí! Siché dãnca, dnanz a tòtt e sãnza àmbbra ed dóbbi, al mí amîg Pirén.

Con tanti scûs, ala fèn, e sinzêri, se sãnza vlair avèss mâi ufais ál cunvinziãn ed quelcòn: a v zûr ch’la n éra brîsa mí intenziãn. In fãnd, a sãn cristiãn anca mé, savív. Magâra un pôc dscalatrè, cme cristiãn: ed šgalémber, giãn acsé. Al mí prît - *bontà sua* - l um definèss “erètic mo in bõna faid”. Mé a dégg *libero pensatore*. Cme dal rèst - *absit iniuria verbo* - l éra anc, pr i sù ténp, nõster Sgnáur Gešó Crésst.

Che, s’al fòss qué, l arèv ed sicûr bèle proclamè sant al mí amîg Pirén Vintról, l Ànzèl dl’Amazògna.

Amen.

Loris Gualandi

Chèro Lòris, cal machinãn da majèra che mí mèder la taché a adruvèr a quénng’ ân l é ancâura qué, int l ingrès ed cà. Mé a l tégg n sãnper natt e bãn lubrifichè, ch’al prèv turnèr a fèr däl mâi anc dmaténna. Lî, invèzi, la Fiorîta, l’é turnè a èser un scarnècc’ ed trãnta chillo, fairma int un lèt e pènnà ed dulûr. La n é pió cal bèl sprucajén ch’at piàsèva a té: in mèz ai é pió ed stantazènc ân...

Mé a n sò brîsa s’la séppa stè una santa, mo a sò che quand ai éra un cínno, dâpp avairum augurè la bõna nòt, lî la turnèva a tirèr in cla famâusa manatta fèn che i sù ûc’ i se srèven par la stufisia. E acsé fèn che mí fradèl pió grand al taché a lavurèr.

Adès a sãn mé ch’a i àugur la bõna nòt, quand a la métt a lèt, dâpp avairla purtè a “fèr la sò âcua”, cum la diš lî, quand a vén a cà ed nòt dâpp una cantè. Mo anca mé a n sãn brîsa un sant: l’é cla famâusa rôda ch’la gi-

ra, la gîra...

Fausto

La siãnza di nûster vîc’

Èrba däl muròid (*Scrofolaria nodosa*)
Scrofolaria maggiore, castagnola, millemorbìa, erba comune in pianura e in montagna, di odore pepato, cui la medicina antica attribuiva virtù contro le emorroidi e la scrofolà. Nella medicina familiare le foglie disseccate sono adoperate come vermifugo, pericoloso.

Èrba däl pòlls (*Pulicaria vulgaris dysenterica* o *Inula*) - Pulicaria, volgarmente erba delle pulci, pianta comune lungo i fossi e le vie, cui anche gli antenati attribuivano la proprietà di ammazzare le pulci. In commercio è detta arnica falsa, perchè si suole sostituire all’arnica e, siccome va anche all’estero, da chi ne fa commercio suole pure chiamarsi arnica italiana. Presso i farmacisti (*Plantago psyllium*), pulicaria, psillio, pianta medicinale che nasce solo in terreni arenosi, coltivata per i semi piccoli e somiglianti a tante pulci, che danno una specie di mucillagine. Dalle foglie si ritrae un’acqua creduta buona per gli occhi.

Da: G. Ungarelli, *Le piante aromatiche e medicinali nei nomi, nell’uso e nella tradizione popolare bolognese*.

Tipografia Luigi Parma, 1921.

Al Pãnt dla Biãnda nómmer 54

Stanpè ai 10 d utábber dal 2006

Diretáur irresponsábil e limušnîr:

Fàusto Carpan

Dsègg n uriginèl:

Lupàmmbol (Wolfgang)

Umberto Sgarzi

Matitãza (Giorgio Serra)

Coretáur di sbãli: **Bertén ed Sèra**

Spediziãn: par pòsta, purtròp.

Abunamènt: fèn ch’ai n é, a tirãn d lóng.

Indirèzz:

FAUSTO CARPANI

Casella Postale 3179 Bo. Ponente

Via Saffi 30/32

40131 BOLOGNA

tel. cell. 339-3536585 – fax 051-385283

faustocarpani@alice.it

Tòtt i scrètt in dóvv an i é brîsa indichè l autáur i én ed Fausto Carpani.

I sît bulgnâs i én quíssti:

www.pontedellabionda.org

www.lafamigliabolognese.it

www.bulgnais.com

www.clubdiapason.com

